

Batı Avrupa Erken Ortaçağ Tarihinde Kıta Avrupa'sı ve Ada Tarihinde Manor Üzerine Bir Değerlendirme^a

Sultan GÜRSOY^{b, c}, T. Tolga GÜMÜŞ^d

Özet

Son yıllarda tarih araştırmalarında üst sınıf ve onların siyasi çatışmalarına ilişkin olaylardan ziyade alt sınıf insanların yaşamlarını biçimlendiren iktisadi ve toplumsal güçlere daha çok vurgu yapılmaktadır. Bu çalışma Avrupa'ya özgü olan feodal sistemin ekonomik yönünü oluşturan manor sisteminin ortaya çıkışı üzerine bir değerlendirmedir. Manor olarak adlandırılan toprak sistemi daha çok İngiltere'ye özgü olmakla birlikte, bu sistemin temelleri Kıta Avrupa'sında atılmıştır. On dokuzuncu yüzyılda başlayan toplumsal tarih anlayışıyla birlikte Kıta Avrupa'sında da, toplumu oluşturan halkların soysa- ekonomik hayatları üzerine yapılan çalışmalar hız kazandı. Yapılan çalışmalar doğrultusunda Avrupa halklarının kökenini oluşturan toplumlar özgür köylüler miydi yoksa serfler miydi? Bu soruya cevap arayan tarihçiler, Romanist ve Germanist olmak üzere iki görüş ortaya attılar. Bu soru ve görüşler etrafında Kıta Avrupa'sı ve oradan da İngiltere'nin Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra sosyo-ekonomik tarihinde meydana gelen gelişmeler ayrıntılı bir şekilde incelenmeye başlandı. Elde edilen önemli bilgilerden biri de İngiltere'nin hem iktisadi hem de siyasi tarihini şekillendiren manor sistemiydi. Avrupa'da ise mark teorisi aynı işlevi görmekteydi. Çalışmamızda hem mark teorisi hem de manorun ortaya çıktığı dönem ve bu konuda çalışma yapmış önemli tarihçilerin görüşleri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Avrupa
İngiltere
Manor
Mark Teorisi

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 08.04.2022
Yayın Tarihi: 28.03.2023
Doi: 10.18026/cbayarsos.1100475

An Evaluation of the Manor in Continental and Island History in the Early Medieval History of Western Europe

Abstract

More emphasis is given to the economic and social forces that form the lower class people and their inner political conflicts than the upper classes In the historical researches of the last years. In this study, we evaluate the manor system, which forms the economic aspect of the feudalism of Europe. The manor system, though is rather peculiar to England, was fundamentally a continental phenomenon. The studies investigating the socio-economic lives of the people increased in number in the continental Europe in accordance with the social history perspective which began in the nineteenth century. One peculiar question emerged: were the lower class people which constituted the majority of Europe free villagers or slaves? Two approaches appeared for answering this question. The first one was the so-called 'Romanist' and the other was the so-called 'Germanist'. Accordingly the historical developments of the Europe and the England after the fall of the Roman Empire were scrutinized by these two camps from their own perspectives. One of the major points investigated in the previous studies was the manor system of England. This manor system reshaped the economic and social history of England. The 'mark' theory was similar in the European continent. This study investigates the period where both the 'mark theory and the manor system emerged. The recent scholarship on these issues are also investigated.

Keywords

Europe
England
Manor
Mark's Theory

About Article

Received: 08.04.2022
Published: 28.03.2023
Doi: 10.18026/cbayarsos.1100475

^a Çalışma Mersin Üniversitesi Bilimsel Araştırma Birimince 2021-2-TP3-4498 numarası ile desteklenmiştir.

^b İletişim Yazarı: griyagmur_14@hotmail.com.

^c Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, griyagmur_14@hotmail.com ORCID 0000-0002-7689-0121.

^d Prof. Dr., Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, tolgagumus@mersin.edu.tr. ORCID 0000-0003-0879-6675.

Giriş

On sekizinci yüzyılın son dönemlerine kadar tarih alanında yapılan çalışmalar siyasi tarihten ibaretti. Sosyal hayatın tarihi geri plana itilmişti. Fransız İhtilalinin de etkisiyle sosyal hayatın bütün konuları ve yönleri öne çıktı. Tarihin gerçekten önemli parçaları olarak kabul edildi. Tarihin yöntem ve sonuçlarındaki büyük değişim kendisini çevreleyen tüm konularda etkisini hissettirmişti. Ekonomi ve hukuk tarihsel kavramların etkisi altında tamamen yeni bir şekil alıyordu. Dogmatik doktrini soyut ilke temelinde ve tümdengelimli yöntemlerle inşa etme eğilimi yerini olguları tarihsel çerçeve içinde tam incelenmesine ve sosyal, ekonomik ve hukuk sorunlarının çözümleri için de değişen koşullara ilişkin araştırmalara bırakıyordu.

On dokuzuncu yüzyılda tarih yazımında 1848'den önce siyasi eğilim baskınken 1848'den sonra gidişat toplumsal eğilim lehine döner. Yani on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında insanlar devleti yeniden örgütlemekle, hükümetin etkisi ile halk özgürlükleri arasında bir denge kurmaya çalışırken, yüzyılın ikinci yarısından itibaren sınıflar arasında çatışma, ekonomik örgütlenme sorunu ve sivil düzen reformuyla meşgul oldular.

Sistemin toplumsal yönünü hesaba katmadan, siyasi feodalizm anlaşılamazdı. Dolayısıyla toplumsal sorunların ele alınmaya başlanması, toplumsal tarihin anlaşılması ve bu doğrultuda çalışmaların yapılması hız kazandı. Toplumsal tarih siyasi tarih kadar hatta ondan daha önemli olmaya başladı. Çünkü feodalizmi anlamak için onu meydana getiren ekonomi temelli "manor" adı verilen bir sistem etrafında örgütlenen toplulukları anlamak gerekiyordu (Vinogradoff, 1892, s. 1-11).

On dokuzuncu yüzyılın ekolünü oluşturan tarihsel literatür; Fransız Devrimi ve ona karşı tepkiydi. Bu durum tarih ile meşgul olan tüm başlıca güçlerin işleyişini ortaya çıkardı. Hükümet ve toplumsal düzen, milliyet ve din, ekonomik koşullar ve düşünce biçimleri yeniden oluşturulmaya başlandı. Bu süreçte Batı uygarlığını oluşturan toplumlar özgür köylüler miydi yoksa serfler miydi? Sorusu Romanist ve Germanist olmak üzere iki karşıt görüş ortaya çıkardı. Toplumsal ve siyasi tarihi belirli bir düzen çerçevesinde inceleyerek oluşturulan eserler aynı zamanda Germanist ve Romanist görüşü de şekillendirmekteydi. Örneğin on sekizinci yüzyılın tarih yazıcılığı Niebuhr (Roman History, by Wegele, Geschichte der deutschen Historiographie) tarafından bilimsel bir yönteme dönüştürüldü. Öte yandan Savigny, The History of the Roman Law during the Middle Ages (Ortaçağda Roma Hukuk Tarihi) adlı eserinde Ortaçağ boyunca Roma Hukuk tarihinin Barbar istilası gibi güçlü bir saldırının bile Roma'nın oluşturduğu hukuk ve toplumsal düzenin temellerini ortadan kaldıramadığını iddia etti. Eichhorn, Alman Kamu ve Özel Hukuk Tarihinde, Alman toplumunun modern özelliklerini genelleştirmeye ve bunları geçmişe göre onaylamaya yönelik bir girişimde bulundu. Palgrave ise İngiltere'nin kendine özgü tarihi çerçevesinde Roma İmparatorluğunun monarşik gücünün devamının İngiltere'nin monarşisinde görüldüğünü söyledi. "Eğer Roma monarşisi iş başında olmasaydı, Barbarların krallıkları yalnızca ayrı ayrı ve kendi kendine yeterli gevşek siyasi yapılar topluluğundan meydana gelirdi, öte yandan bu siyasi fikir (Roma monarşisi) üstün olsaydı Ortaçağ kralları mutlak olurdu. German ve Roma yönetiminin ilkeleri birlikte çalışmak zorundaydı ve sonuç merkezi mutlak bir krala ve yerel bölgelerin bağımsızlığına sahip Ortaçağ devleti oldu" (Palgrave, 1832, s. 192).

Batı uygarlığı Roma geleneğinin iki unsuru (hukuk ve toplumsal düzen) ve Germen eğilimlerini Savigny, Eichhorn ve Palgrave gibi tarihçiler aracılığıyla barışçıl bir şekilde bir araya getirmeye çalışsa da başarılı olamadı. Roma ve Germen gelenekleriyle ilgili özellikle Alman ve Fransız tarihçiler arasında çekişme ortaya çıktı. Fransız tarihçiler (Raynouard, B. Guerard, Fustel de Coulanges) Cermen kabilelerini barbar ve vahşi olarak tanımladılar. Buna karşın Alman tarihçiler (Lobell, Waitz ve Roth) Germenlerin Avrupa toplumunun gelişmesinde oynadıkları büyük rolü savundular. Bu tartışmalar sonucunda bütün doktrin iki temel varsayım ışığında yeniden ele alındı. Toplumsal yaşamın temelleri aristokraside değil, halkın çoğunluğunun ortak özgürlüğünde arandı. Yani Roma İmparatorluğu dağıldıktan sonra Batı Avrupa halkını oluşturan toplumlar serf miydi yoksa özgür insan mıydı? Bu sorunun cevabını Roma İmparatorluğu dağıldıktan sonra Avrupa'ya gelen Germen kavimlerinde arayan tarihçiler Germanist olarak adlandırılırken, Roma kültürünün etkisinin İmparatorluk dağıldıktan sonra da devam ettiğini ileri süren tarihçiler Romanist olarak adlandırıldılar.

Mark Teorisi

Germanist tarihçiler, Germen kabilelerinin Roma kültürünü yok edip medeniyetin yeniden inşasına kendi ülkelerinden başladıklarına inanmaktadırlar. Erken Germen insanının "özgürlüğünün koşulu" olarak kabul edilen bu teori Mark teorisidir (Dopsch, 1937, s. 5). Mark teorisi aynı zamanda Batı uygarlığının ve erken İngiliz toplum teorisinin temelini oluşturmaktadır. Alman tarihçiler özellikle Fransızlar tarafından ortaya atılan "barbarlık" suçlamasına karşı atalarını savunmak amacıyla Germen halkları arasındaki ilkel koşulları romantikleştirme eğilimindeydiler. Mark teorisi en erken biçimde insanlığın kardeşçe komünal topluluklar içinde yaşadığı pastoral bir dönemde toplumun başlangıcını anlatan bir mit olarak ortaya çıktı. 1768'de mit, Justus Moser tarafından "Osnabrüchische Geschichte" (Osnabrück Tarihi) (Moser, 1919) adlı eserinde tarihsel bir biçime sokuldu. Moser'a göre, Carolingian öncesindeki eski Saksonya köylüsü kendi özel mülkü (Mark) olan bir arazi parçasını işleyen özgür bir adamdı. Herhangi bir alandaki çeşitli bireysel çiftlikler, mülk sahiplerinin karşılıklı rızalarıyla bir birlik içinde birleştirildi ve bu birliklerin sosyal ve politik amaçları Mark dernekleri (Markgenossenschaft) aracılığıyla gerçekleştirildi. Herkesin katıldığı açık toplantılardaki ortaklar, tarımsal çıkarları yönlendirdi ve topluluğun bir yönetim organı olarak hareket etti. Moser'e göre özel mülkiyet, hâkim mülkiyet ve ortak kullanım biçimiydi. Ortak kullanım, yalnızca toprağın ortak olarak kullanılacak kısımları (mera, orman ve boş araziler) için geçerliydi (Dopsch, 1937, s. 5-6).

Moser'ın Germen (Alman) özgür köylüsüne ilişkin romantik resmi 1800'lerin başında hukuk yazarları tarafından güçlendirildi (Eichhorn, 1843; Savigny, 1937; Heuber, 1918). Hem Karl von Savigny hem de Karl Frederick Eichhorn, bir halkın yasalarının ve kurumlarının yavaş yavaş gelenek ve görenekten ortaya çıktığını öne süren bir teori lehine mantıksal olarak oluşturulmuş fikirlere uygun olarak kurulan Roma sosyal ve sistemler kavramını reddetti (Gierke, 1968, s.XVII-XIV). Moser'ın erken Germen halkı için öne sürdüğü bu iddiasını onun takipçileri tarafından daha da geliştirildi ve Germen devletinin kökeni olarak kabul edildi (Moser'in takipçileri: Eichhorn, Grimm, Beseler, Landau ve Maurer). Devletin temeli, lord ile adam arasındaki feodal ilişkiye veya savaşçının bir şefe bağımlılığına değil, daha çok özgür insanların kendi aralarındaki bağa dayanıyordu. Bu demokratik anayasadan monarşiye giden yol zorlama veya zorunluluktan değil, halkın özgür seçimiyle olmuştur.

Gierke'ye göre ortakların hakkı özgürlüktü, özgürlük ve halk birliği kavramları örtüşüyordu. Her insanın eşit olarak halk barışının ve halk hukukunun ortak temsilcisi, ortak savunucusu ve ortak koruyucusu olduğu, Germenler arasında bu halk birlikleri devletin yerini almıştır. Genel olarak her siyasi topluluğun (Genossenschaft) bir "Markgenossenschaft" olarak ortaya çıktığını savundu (Dopsch, 1937, s. 17). Böylece Moser'ın "doğal olarak başlıca ekonomik amaçlar için bir araya getirilmiş insanları resmettiği" orijinal resim önemli ölçüde değişti. Markgenossenschaft, şimdi önemli bir siyasi birim haline geldi, hükümetin anayasası ve devletin kanununun temeli oldu.

İktisat tarihçileri soruna farklı bir bakış açısıyla yaklaştılar. Tarla sistemlerinin olası sosyal ve politik öneminden ziyade, eski (ilkel) tarımla ilgili gerçekleri ortaya çıkarmakla ilgileniyorlardı (Mietzen, 1868; Nasse, 1869; Waitz, 1844; Sohm, 1871; Knapp, 1896; Gneist, 1882). Alman İktisat tarihçiler her ne kadar Mark teorisine farklı bir bakış açısı getirmiş olsalar da vardıkları sonuçların çoğunun temeli olarak, bu teoriyi kabul ettiler. Meselâ Erwin Nasse, yöntemlerini İngiliz tarım tarihini incelemek için genişletti ve o da Mark teorisine sadık kaldı. İngiliz köylüleri arasında ortak bir tarımsal işletme lehine özel mülkiyet kavramını reddetti. Bu ortak işletmeyi, özünde çok az politik ve sosyal etkileri olan ekonomik bir girişim olarak tanımladı (Vinogradoff, 1892, s. 26). Bütün Alman tarihçiler Moser'ın oluşturduğu Mark teorisinin bazı yorumlarına karşı çıksalar bile bu teoriden tamamen kopmamışlardı (Hassen; Landau; Mietzen, 1868; Nasse, 1869; Waitz, 1844; Sohm, 1871). İktisat tarihçileri onun siyasi ve sosyal yönünden ziyade tarla sistemleri ve ekonomiyle ilişkisi üzerinde dururken, siyasi tarihçiler ise bu halk birliklerinin her ne kadar ekonomi temelli kurulmuş olsa da zamanla politik ve sosyal hayatı da etkileyerek devletin yerini aldığını savunmuşlardır (Gierke, 1868; Roth, 1850).

Bütün bu tartışmaların ışığında Mark birliklerini, Germen toplumunun temel kurumu, yerel karakterde siyasi işleve sahip olabilecek bir tarım birliği olarak tanımlayabiliriz. Alman tarihçiler, kendilerini "barbar" ve "Roma medeniyetinin yok edicisi" olarak tanımlayan Fransız tarihçilere karşı Mark teorisini oluşturdu.

Germanist görüşe karşı Fransız tarihçiler Romanist görüşü desteklediler (Guizot, 1823; Thierry, 1827; Fustel, 1844). Francois Guizot, *Essais sur l'Histoire de France* (Fransa Tarihi Üzerine Denemeler) (1823) adlı eserinde, erken Germen toplumunun resmini Moser ve onu takip eden Alman tarihçilerin sunduğundan oldukça farklı bir şekilde verir. Guizot, Germen kabilelerinin Ren'e ulaştıklarında uygarlıklarının serbest allod (tam mülk) bireysel özgürlüğün ilk evrelerinin ötesine geçtiğini savundu. Erken Germen halkı, basit bir kiracı çiftçiydi. Büyük Romalı mülk sahipleriyle barış içinde bir arada yaşıyordu ya da ara sıra onun hizmetine giriyor ve onun için savaşıyordu. Yavaş yavaş sıradan insan ekonomik ve politik olarak bir bölgesel lordluk sistemine çekildi (Guizot, 1870, s. 130-131). Augustin Thierry, Germen işgallerinin felaket teorisinin sıkı bir savunucusuydu. Germenlerin toprak üzerinde belirli bir mülkiyet biçimine sahip olmayan, göçebeler olarak görüyordu (Vinogradoff, 1892, s. 25). Thierry bu iddiasını, *Considerations sur l'Histoire de France* (Fransa Tarihi Üzerine Düşünceler) (1827) ve *Recit des temps Merovigiens* (Merovenj Dönemi Tarihi) (1840) adlı eserlerinde dile getirmiştir.

Mark teorisine temel biçimiyle ilk güçlü saldırı Numa Denis Fustel de Coulanges'ten "De la Marche Germanique" (Germenlerin İlerleyişi) adlı makalesinde geldi. Fustel başından beri Romanist görüşü savunmaktaydı. Ona göre, beşinci yüzyılda Galya'ya yapılan Germen istilaları vahşi ve barbardı. Bu istilalar var olan Roma medeniyetini yok ederek sadece kargaşa

ve kaos getirdiler. İstilacılar yanlarında hükümet, kurum ve gelenek açısından kendilerine ait değerli hiçbir şey getirmedi çünkü getirecek hiçbir şeyleri yoktu. Germen istilacılar Galya'ya yerleştikten sonra sahip oldukları tüm geçerli kurumların Roma kökenli olduğunu iddia etti (Fustel, trans. M. Ashley, 1927, s. 3). Fustel, Germanist tarihçileri eleştirirken doğrudan Mark teorisini hedef almadı, onların iddialarını desteklemek için kullandıkları eserleri yani kanıtlarını inceledi. Fustel'in iddiasına göre; "Başlangıçta tüm araziler ortak arazi, Gemeinland veya Allmende idi. Haklı olarak özel mülkiyet olarak adlandırılabilir hiçbir şey yoktu. Toprak eşit parçalara bölündü ve bu bölünme her yıl yeniden yapıldı; her üye bir pay aldı ve her yıl yeni bir arsaya taşındı. Bütün Marklarda ekili araziler ve ormanlar ortak tutuldu. Mülkiyet fikri ancak Roma hukukunun bir sonucu olarak ortaya çıktı... Daha sonraki zamanlarda bulduğumuz şekliyle mülkiyet eski Markın ayrıştırılmasıyla üretilmiştir." (Fustel, 1927, s. 4). Germanistlerin en güvendiği kaynaklar Caesar ve Tacitus'un eserleridir. Fustel, bu yazarların atıfta bulunduğu pasajları inceledikten sonra referansların hiçbir durumda onların iddialarını açıkça desteklemediğini iddia etti. Örneğin Germania'nın 26. bölümündeki "ager ve agri" sözcüklerini Germanistler, ortak topraklar anlamına gelecek şekilde çevirmişlerdir. Fustel "ortak" kelimesinin orada bulunmadığını onun içinde böyle bir çeviri hükmünde bulunulmaması gerektiğini savunmaktadır. Dahası Fustel, Germanistlerin Mark teorilerine ilişkin önyargılarını desteklemek için Tacitus ve Caesar'ın eserlerinde "ortak" kelimesinin kullanıldığını söylediklerini iddia eder (Fustel, 1927, s. 4). Fustel bu iddiasında haklıdır çünkü Tacitus'un adı geçen bölümünde bahsettiği, Germen toplumlarının toprakları kendi aralarında nasıl paylaştıklarıdır, toprak kullanımı ile ilgili bir bilgi vermez. Germanistler, Tacitus'un "orada yaşayan nüfusun sayısına uygun bütün köy halkı tarafından alınır" ifadesinden toprakların ortak kullanıldığı anlamını çıkarmışlardır. Ancak burada daha sonra alınan bu toprağın köylüler arasında rütbe sırasına göre dağıtıldığı yazmaktadır yani köylülerin toprağı ortak bir işgücü ile işlediklerine dair bir yorumda bulunmak zor görünür. Tacitus şöyle yazar; ".....Araziler belirli bir sırayla orada yaşayan nüfusun sayısına uygun bir biçimde bütün köy halkı tarafından alınır, sonra aralarında rütbeye göre paylaşılır. Arazilerin büyüklüğü ve genişliği kolayca bölünmelerine olanak tanır. Tarlaları her yıl değiştirirler..." (Tacitus, 2016, s. 52). Ancak Fustel, Germanistleri Mark teorisini kanıtlamak amacıyla ellerindeki birincil kaynakları ön yargılarını kullanarak inceledikleri konusunda eleştirirken, kendisi de aynı hataya düşer ve onları haksız çıkarmak için birincil kaynak olarak kullandığı Caesar'ın (De Bello Gallico, 50-58 B.C.) ve Tacitus'un (Germania, 98 A.D.) eserlerini kendi düşüncesi doğrultusunda yorumlar. Mark kelimesinin hiçbir zaman bir bölgenin veya özel mülkün sınırından başka bir şey ifade etmediğini ve bu sonuca Caesar ve Tacitus'un dikkatli bir okunmasıyla ulaşılabileceğine inanıyordu (Caesar, 2016). Fustel'in argümanın gücüne rağmen Mark doktrinin kalıcılığı üzerine çok az etkisi oldu. Fransız tarihçiler Fustel'in çok ileri gittiğini düşünürken, Alman tarihçiler olaya daha farklı bir yöntemle yaklaşarak onun ilkel komünizm tezini özel toprak mülkiyetinin habercisi olarak yorumladılar.

İngiltere'de Manorun Kökeni ile İlgili Tartışmalar

Tartışma en güçlü biçimde ve biraz farklı bir bakış açısıyla İngiltere'de yeniden ele alındı. Kıta Avrupa'sındaki "Mark teorisi", İngiltere'deki tarihçileri de etkiledi ancak buradaki tartışmalar daha yerel bir nitelik taşımaktaydı. İngiltere'de Anglo-Sakson döneminin başlangıcında toprak sahipliğinin baskın biçimi neydi? Küçük topluluklar halinde birlikte yaşayan, bir kısmını paylaşan bir kısmını bireysel olarak yetiştiren insanlar mıydı? Yoksa büyük toprak sahiplerine mi aitti? Onu bir efendinin yararına yetiştiren ve kendi kullanımını için yalnızca bir geçimlik alan serf bir halk mıydı? Toprak sahipliğinin baskın biçimini özgür

köylülere dayandıran tarihçiler, Alman tarihçilerin görüşlerini destekledikleri için, Germanist, serf halka dayandıranlar ise Fransız tarihçiler gibi Romanist olarak adlandırılmışlardır. İngiltere’de Germanist görüşün öncüleri Paul Vinogradoff ve Frederic Maitland, Romanist görüşün öncüleri ise Frederic Seebohm ve William Ashley’dir.

Bu tarihçilerin argümanlarını, yöntemlerini ve bakış açılarını etkilemiş olabilecek geçmiş ve yaşamlarındaki faktörler incelenecektir. Bu tür analizler hiçbir şeyi kesin olarak söyleyememekle birlikte bazı sonuçlar da sunmaktadır. İngiltere’de Germanist görüşün öncüsü olan Paul Vinogradoff’un eserlerinde savunduğu görüşte, geçmişinden ve yaşamından izler taşımaktadır. Vinogradoff, 18 Kasım 1854 yılında Rusya’nın Konstroma kentinde dünyaya geldi. Ortodoks muhafazakâr ve orta sınıf bir ailenin çocuğu idi. Babası öğretmendi, annesi ise zeki ve anlayışlı bir kadındı. Annesi, Vinogradoff’un olağanüstü yeteneğini erkenden fark ederek bu yeteneğini geliştirmesi için ona cesaret verdi. Vinogradoff, on üç yaşında devlet okuluna girdi ve özellikle Macaulay, Michelet, De Tocqueville ve Louis Blanc gibi batılı yazarların eserlerini okumaya başladı. İlk eğitimini başarılı bir şekilde tamamladıktan sonra Moskova Üniversitesi Tarih ve Felsefe Fakültesine girdi (1871) (Fisher, 1928, s. 3-10). Vinogradoff’un Ortaçağın sosyal ve ekonomik tarihine olan ilgisi üniversitede Profesör Guerrier tarafından verilen Alman planına göre modellenen seminerlerin bir sonucuydu. Çalışmalarında Ranke ve de Tocqueville’nin ayrıntılı bilgi verme ve metodik araştırma tekniklerinden etkilenmiştir. Merovenjler çağında toprak mülkiyeti üzerine yazdığı tez ona başarının kapılarını açtı. Moskova Üniversitesinden mezun olduktan sonra Theodore Mommsen ve Heinrich Brunner’in etkisi altına girdiği Berlin üniversitesinde Yüksek Lisans çalışması için burs kazandı. Vinogradoff, Ortaçağ sosyal tarihinin birçok sorusunun cevabının ancak feodal kökenlerin daha iyi anlaşılmasıyla bulunabileceğine inanıyordu ve araştırmalarını yürütmek için İtalya’yı seçti. Lombard İtalya’sının Feodal Kökenleri üzerine yazdığı yüksek lisans tezi çok beğenildi ve bu tezle birlikte nitelikli bir Ortaçağ tarihçisi olduğunu kanıtladı. Seebohm’un “English Village Community (İngiliz Köy Topluluğu) (1883)” yayımlandığı yıl, Vinogradoff İngiliz köylüsü ve tarım uygulamaları hakkında materyal toplamak için İngiltere’ye gitti. Bu hazırlık doktora tezinin temeliydi ve 1892’de bu çalışmasını “Villainage in England” (İngiltere’de Villainage) başlığı altında yayımladı (Fisher, 1928, s. 11-12).

Vinogradoff’un ilk okumaları onun siyasi bilincini uyandırmış ve Rus İmparatorluğu hükümetinin büyük yetersizliklerinin farkına varmasını sağlamıştı. Vinogradoff, Rusya’nın gelişimi için sadece kendi fiziksel ve entelektüel kaynaklarına değil, liberal Batı uluslarının etkisine bakılması gerektiğini savunmaktaydı. Seyahatleri ve yurt dışındaki çalışmaları bu görüşü güçlendirdi, tamamen liberal fikirlerle doluydu. Rusya’nın iç sorunlarının ancak eğitimin ve hükümet sistemlerinin Batılılaşmasıyla çözülebileceğine inanıyordu. “Özyönetimin/self-government” başarısını en önemli dayanak olarak görüyordu. Diğer tüm sorunların çözümü temelde buydu. Vinogradoff özellikle İngiltere’nin anayasal monarşisine ve düzeninin özgürlük ve her yeri kapsayan hukukun üstünlüğü ile başarılı birleşimine hayrandı. Rusya’nın İngiltere’yi izleyeceğine ve halkın zamanla sosyal özgürlüğünü korumak için bir parlamenter sistem kuracaklarına inanıyordu (Vinogradoff, 1915, s. 4). Vinogradoff bu ideallerini uygulamak için öğretim ve araştırmalarına ek olarak, hükümet ve eğitim reformu için çok çalıştı. Moskova belediye Duma’sının bir üyesi ve eğitim komitesinin başkanıydı. İlkokullarda kullanılmak üzere ders kitapları yazdı. Bir anayasal liberal olarak düzenli bir değişim görmek istedi ve bu amaçla Zemstvo örgütünü ve Octobrist hareketlerini destekledi. Rus halkının yeteneklerine derin bir inancı vardı. Hükümet ve eğitim reformu için yaptığı

plan, üniversite Küratörü'ne ve Halk Eğitim Bakanına sunuldu ancak reddedildi. Bu açık tepki ve üniversitenin giderek artan baskıcı atmosferi nedeniyle Vinogradoff artık orada etkili bir şekilde çalışamayacağını hissetti ve dönemin sonunda 1903'te istifasını verdi. Hayatı boyunca anavatanına bağlılığı ve baskıcı kurumlara duyduğu hayal kırıklığı arasında parçalanacaktı (Fifoot, 1965).

Vinogradoff'un yazıları iki kategoriye ayrılır; İngiliz sosyal ve hukuk tarihinin kökenleri ve gelişimi ile ilgili olanlar ve hukuk bilimi veya hukuk teorisi ile ilgili olanlar. Vinogradoff, mahkeme ve yasal kayıtları kanıt olarak kullanmıştır. Bunun sonucunda İngiliz köylüsünün erken tarihlerde serf değil özgür olduğunu iddia etmiştir.

Frederic Seebohm, Germanist görüşe karşı çıkan ilk İngiliz tarihçidir. Seebohm, dönemin büyük Ortaçağ tarihçisi Vinogradoff'un (1854-1925) ve Frederic William Maitland'ın (1850-1906) savunduğu erken İngiliz halkının kökenini özgür insanların oluşturduğu iddialarını reddetmiştir. Seebohm ile aynı görüşe sahip olan ve onu destekleyen kişi de William Ashley (1860-1927)'dir. Seebohm ve Ashley Moser'in öne sürdüğü "Mark teorisini" kabul etmediler ve bunun içinde Vinogradoff'un ve Maitland'ın Germanist görüşüne karşın Romanist olarak adlandırıldılar (Seebohm, 1892). Aslında bankacı olan Seebohm tarihle amatör olarak ilgilenmekteydi. Babası Protestan tarikatı üyesi idi. Ailesi 1814 yılında Almanya'dan İngiltere'ye geldiler ve Bradford'a yerleştiler. Frederic 1833 yılında burada doğdu. İlk eğitimini ailesinin ekonomik durumunun yetersizliğinden dolayı York yerine Bootham'da aldı. Daha sonrasında Londra'da bir avukatın yanında iş buldu. İşe daha kolay gidip gelmek için Hitchin'e taşındı. Burada zengin ve sosyal statüsü yüksek bir kızla tanışıp evlendi. Evlendikten sonra kızın babasının bankasında küçük ortak oldu.

Seebohm dindar bir Protestan'dı. Hayatı boyunca çeşitli eğitim işlerinde ve hayır kurumlarında çalıştı. Onun sosyal ve politik çevresi dini inancına uygundu (Glendinning, 1969, s. 40). Seebohm iyi bir akademik geçmişe sahip olmamasına rağmen önemli akademik ilgi alanlarına sahipti. Maine'nin dersleri onu tarih okumaya teşvik etti. Erasmus, Colet ve More'un yazıları onun bakış açısını etkiledi. "The Oxford Reformers (Oxford Reformcuları) (1867)" ve "The Era of the Protestant Revaluation (Protestan Dönemi Tarihi) (1874)" adlı eserlerinde dini inancını, ahlaki tutumunu ve sıradan insana olan sempatisini güçlü bir şekilde yansıtmıştır. Ancak ona itibarını kazandıran çalışması, tarım tarihinin ekonomisi üzerine yaptığı çalışmalarıdır. Tarihçi olarak anılmasını ve kalıcı şöhretini bu çalışmalarına borçludur. Bu alanda yaptığı çalışmalar; "The English Village Community (1883)", "The Tribal System in Wales (Galler'de Kabile Sistemi) (1895)", "Tribal Custom in Anglo-Saxon Law (Anglo-Saxon Hukukunda Kabile Geleneği) (1902)" ve "Customary Acres (1914)" (Glendinning, 1969, s. 41). En önemli ve en tartışmalı eseri "The English Village Community" adlı eseridir. Bu eserin önsözünde Seebohm amacını açıklar; "Bu sadece bir denemedir, İngiliz İktisat Tarihini doğru çizgilere oturtmak için yani bu durumun halk kitlelerinin özgürlüğüyle mi yoksa serfliğiyle mi başladığı sorusunun cevabını bulmak amacıyla yapılan tarihsel bir yorumdur" (Seebohm, 1883, s. IX).

Seebohm, ekonomik tarihin kanıtlarının sürekliliğinin anayasal tarihten daha iyi korunabileceğini savunmaktaydı (Seebohm, 1883, s. IX-XV). Bu iddiasını kanıtlamak için kullandığı araştırma yöntemi "Enclosure Act (çitleme/mülk edinme yasası)" yasasının yok edemediği hala mahallelerde kalıntıları bulunan Ortak (Common) veya açık tarla (open field) sistemini incelemektir. Seebohm'un, Avrupa kıtası üzerine yaptığı çalışmalar, İngiliz tarihinin Saksonlar öncesinde "dark age" olarak adlandırılan dönemle ilgili yaptığı incelemeler de

Roma'nın kırsal toprak sistemi, Cermen kabilelerinin sistemi ve İngiltere'nin manorial sistemi arasında belirli bir ilişki olduğunu belirlemiştir (Seebohm,1883, s. 252-411). Çıkardığı sonuç, İngiltere'de uygulanan "open field/açık tarla sisteminin" Roma fetihleriyle başladığı ve bu sistemin özelliklerinin Roma villalarında da görüldüğünü öne sürmektedir (Seebohm,1883, s. xiii-xiv-xv). Ancak bu "open field" sisteminin ne Keltlerde ne de Gallerde olmadığına ya da Saksonların gelirken yanlarında getirmediğine dair bir kanıt gösteremez.

Serfliği, İngiltere'de hâkim olan toprak işleme modeliyle özdeşleştirdi. Daha sonraki tarihçiler open field sisteminin crazy quilt (yamalı yorgan) tasarımlarına sosyal ve politik yorumlarda bulunurken Seebohm orada sadece sabanın işini yani köylülerin tarla kullanımını gördü. Şöyle ki, bir adamın sahip olduğu toprağı yani villanusu "yardland ya da virgate" olarak adlandırılmaktadır. Bu terimler aslında arazinin büyüklüğü hakkında bilgi vermemekte, bir kişinin elinde bulundurduğu şeritler demetinin tanımını belirtmektedirler. Şeritlerin sayıları ve büyüklüklerinin tanımı ise "sekiz öküzlü ortak pulluğun" ortalama bir köylünün kendisine ait iki öküzü olduğu kabul edilerek, köylünün yardland-dinde pulluğun kaç gün çalıştığı ile yapılır. Pulluk takımındaki üyelerin her biri pulluğu kullanma günlerini paylaşmışlardır. Bu yüzden Seebohm, toprağın özgür adamlar arasında eşit olarak paylaşılmadığını, köylüler arasında ekili arazilerin paylaşıldığını savunur (Seebohm,1883,s.1-16-22). Seebohm'u eleştirenler onu son derece karmaşık bir konuyu aşırı basitleştirmekle ve kullandığı kanıtlarda fazla seçici olmakla suçladılar (Pollock,1883; Ledge, 1905; Arnold, 1865; Scrutton, 1887, s. 373). Ayrıca kuşkusuz manorun gerekli bir parçası olan özgür mülk sahiplerini görmezden geldi, İngiltere'de bulunan tarla sistemlerindeki varyasyonları hesaba katmadı ve open field sisteminin her yerde hüküm sürdüğünü varsaydı. Bu eleştirilere rağmen çoğu tarihçi Seebohm'un geliştirdiği yorumun geç kalınmış bir değerlendirme olduğu konusunda hem fikirdi ve onun Ekonomik Tarım Tarihi alanında öncü olduğunu iddia etmektedirler (Ross, 1883; Earle, 1888; Gray, 1959; Finberg, 1972).

Çalışmaları aynı zamanda yeni ekonomik bakış açısını hesaba katarken, sıradan insanın özgün tezini desteklemeyi amaçlayan bir bilimsel araştırma heyecanı yarattı. Seebohm'un araştırmasının temelini oluşturan arazi ekimi kalıplarını açıklamak için sonrasında birçok tartışmalar yapıldı. İngiltere'nin birçok yerinde iki kesin modelin kullanıldığıyla ilgili kalıntılar mevcuttur (Bloch,1966, s.56-63; Collingwood and Myres, 1968, s. 210). Biri kare veya dikdörtgen alanlardan oluşur diğeri ise genellikle patchwork (yamalı yorgan) genel görünümünü veren tek açılarda düzenlenmiş uzun dar şeritlere bölünmüş büyük açık alanlardan oluşur. İlk başlardaki varsayımlar küçük tarlaların yani kare/dikdörtgen tarlaların Germen kabilelerinden önce Ada da yaygın olan ekim türü olduğu, büyük açık şerit (open field) tarlalarının Germen halklarının İngiltere'ye yerleşmesiyle ortaya çıktığıdır. Farklı uluslar tarafından kullanılan saban tipinin, farklı ekim türlerini açıkladığı iddia edilmekteydi. Ancak daha yakın zamanlarda bu varsayımların Sakson öncesi veya sonrası olarak sınıflandırılmayacağını ancak muhtemelen aynı anda var olduklarını ve basitçe ekilen toprağın düzenindeki farklılıktan kaynaklandığını iddia eden tarihçiler tarafından reddedildi (Sayles,1956, s.118, Orwin, 1967, s.10).

Bu varsayımlar ile ilgili tartışmalar yerini büyük açık alanların (open field) uzun ve dar şeritlerin oluşturduğu çarpıcı kalıpları açıklama girişimi sorununa bıraktı. Bir grup tarihçi, şeritlerin ekonomik olduğu kadar sosyal ve politik eşitliği de sürdürmek için bilinçli bir çabanın sonucu olduğunu savunuyor, diğer grup ise bunların yalnızca kooperatifçiliğin sonucu olduğunu iddia ediyordu (Stenton, 1936-65, s.276). Kanıtların yorumlanmasındaki

farklılık; Seebohm'un manorun ekonomik yönlerine, Vinogradoff'un ise manorun yasal yönlerine vurgu yapmasıdır. Seebohm'un amatör bir tarihçi olarak gözünün önündekiyle yani open field sistemiyle ilgilenmesi şaşırtıcı değildir. Diğer taraftan köylülerin yasal statüleri ile değil gerçek yaşam koşullarıyla ilgilenmiştir. Vinogradoff ise yasal kayıtların önemli bir tarihi belge olduğuna inanıyordu (Seebohm,1883, s. ix-xv; Vinogradoff, 1892, s.127-128). Ancak hukuki delillerin tam olarak özgürlüğü, ekonomik delillerin ise sadece serfliğe işaret ettiğini söyleyemeyiz. Çünkü hiçbiri tam olarak açık değildir. Bu yüzden her tarihçinin kendisine aşına kanıt türünü vurgulaması ancak araştırmasında kullandığı kanıtlardan bağımsız olarak kendisine ait olabilecek bir sonuca varması olasılığını göz önünde bulundurmalıyız. Bu çerçevede içinde sunulan resmin bütününe görebilmek için konuyu her iki görüşle birlikte onların dışarıda bıraktıkları diğer delillerle beraber incelemeliyiz.

Kıta Avrupa'sında erken Avrupa halkının kökeninin özgür insanlar mı yoksa serfler mi oluşturmaktaydı? Sorusu doğrultusunda ortaya atılan Mark teorisi kapsamında yapılan tartışmaların yankısını İngiltere'de de görmekteyiz ama burada tartışma genelden özele indirgenerek devam etmektedir. Yukarıda İngiltere'de manor sisteminin kökeni ile ilgili ortaya çıkan Germanist ve Romanist görüşlerin önemli temsilcilerinin düşünceleri ve bu düşüncelerini şekillendiren geçmiş ve yaşam koşullarını birlikte verdik. Bu çerçevede edindiğimiz bilgiler doğrultusunda, yukarıda adı geçen tarihçiler aynı delillere sahiplerdi ancak onu farklı şekilde yorumladılar. Bir dereceye kadar ikisi de kanıtları incelemek için "tarihi geriye doğru okuma" yöntemini kullandı. Daha sonraki dönemin daha bol kanıtlarından mantıksal olarak daha önce olması gerekenleri oluşturmaya çalıştılar. Çünkü erken döneme ait kanıtlar ya yoktu ya da azdı.

İngiltere'de Romanist ve Germanist görüş sahibi tarihçiler bilinenden bilinmeyene doğru ilerlerken yani tarihi geriye doğru okuma yöntemini kullandırlarken bunu sınırlı kaynaklarla yapmışlardır. Bu iki görüş sahibi tarihçiler kendi görüşlerini desteklemeyen, Bede'nin Ecclesiastical History of the English People (731) ve Domesday Book gibi kaynakları kullanmamışlardır. Bede'nin Ecclesiastical History (731) adlı eseri Anglo-Saxon dönemine ait kanunları, tüzükleri, yer adlarını ve toprak işleme modellerini anlatan önemli bir eser olmasına rağmen bu tarihçiler tarafından kullanılmamıştır. Romanist ve Germanist tarihçilerin kullanmadığı bir diğer eser, Domesday Book'tur. Bu eser Ada'nın Norman işgalinden sonra kaleme alınmıştır ve Anglo-Sakson dönemdeki toplum yapısı, ekonomisi ve bunların üstünde siyasi yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Manorun anlamak için bu iki görüş sahibi tarihçilerin kullandıkları kaynaklarla birlikte onların kullanmadıkları Bede ve Domesday Book gibi dönem eserleri birlikte okunmalıdır.

İngiltere'de manorun zamanla sistemleşip feodal düzene doğru evrilme sürecinin adaya yapılan akınlar doğrultusunda olduğunu söyleyebiliriz. Mesela Anglo-Saksonlar ülkeyi daha rahat yönetmek ve vergi toplayabilmek amacıyla shire ve hundred olmak üzere idari ve hukuki birimlere bölmüşlerdir. Anglo-Saksonlar döneminde çok sıkı olmayan kurallar ile varlıklarını sürdüren lordlar, daha sonra İskandinav akınları sırasında daha güçlü bir orduya ve geri planda da bu orduyu besleyecek daha fazla köylülere ve angarya işler içinde iş gücüne ihtiyaç duydular. Bunun içinde manorlardaki iş ve görev dağılımını daha düzenli bir şekilde işlemesi için herkesin yapacağı iş, hak ve özgürlükleri yasalarla belirlediler. Bu doğrultuda her manorun kendi mahkemesi bulunurken, bu mahkemelerin üstünde ayrıca bir de kralın mahkemesi bulunmaktaydı. Eski kabile sistemi artık yerini yavaş yavaş monarşik bir yapıya bırakıyordu. Kan bağı önemini kaybedip, onun yerini askerlik yoluyla alınan soyluluk

unvanları almaktaydı. Bu duruma örnek Fryd'ın - Thane dönüşmesini verebiliriz. Fryd, Roma yıkıldıktan sonra, İngiliz toplumu Anglo-Sakson, Norman gibi istilacıların akınlarıyla mücadele etmek zorunda kaldı. Bu mücadelelerde sahip oldukları askeri birliklerin, istilacılar karşısında zayıf olduklarını fark ettiler (Vinogradoff, 1905, s. 218). Bu dönemde Fryd olarak adlandırılan savaşçılar (askerler) ev sahiplerinden ve ev işlerini yapan hizmetçilerden, işçilerden oluşmaktaydı. Bu istilacılar karşısında bu uygulamada köklü değişiklik yapılması gerekiyordu. Bu köklü değişiklik, üyelerinin büyük çoğunluğunun bir haneyi ve aynı zamanda bir savaşçıyı beslemek için sahip olunan hideların yeterli olmaması gerçeği ile karşılaşılmasına neden oldu. Hide sahiplerinin tek başlarına profesyonel bir asker için gerekli olan malzemeleri karşılayabilmeleri imkânsızdı. Bunun için beş hide sahibi toplanıp bir Thanenin (şövalyenin) her şeyini karşılayabilmekteydi. Ayrıca Thane, kasabanın düzenlemelerinden ve kişisel işlerinden de muaf tutulan bir kiracı olarak kabul edildi. Bu değişim sonucunda Fryd'ler hala zaman zaman savaşa gidiyorlardı ancak onlar sadece kendi bölgelerindeki tehdit altındaki yerleri korumakla görevlendiriliyorlardı.

Norsemen (Vikingler) karşısında, Fryd'ler ülkeyi korumak ve savaşmak için yetersiz kalıyorlardı. Thane'lerin görevleri arasında bulunan fastnessesi (şehrin veya kasabanın savunulması için kale veya duvarların inşa edilmesi için yapılan katkı.) yaptırımları ya da yapmaları gerekiyordu. Bu görev onlara Fryd'lerden kalma idi. Fryd zamanındaki ismi "trinoda necessitas" (Vinogradoff, 1905, s. 218). Thanelerin ortaya çıkmasıyla birlikte toplumun iki sınıfı arasındaki toplumsal farklılaşma alt düzeydeki "özgür adamların" yani Frydların giderek daha fazla yerleşik savaşçı özelliklerini kaybetmelerine koloni ve işçi konumu üstlenmelerine yol açmıştır. Silahları adeta ellerinden kayıp gidiyor ve silahlarıyla birlikte temel özgürlük iddiaları da yok oluyordu.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Batı uygarlığının temel tartışmalarından biri Roma kültürünün etkisi, İmparatorluk dağıldıktan sonra da devam edip etmediği veya Germen kabilelerin bu kültürü yok edip, medeniyetin yeniden inşasına kendi kültürlerinden başlayıp başlamadıklarıdır. Bu tartışma ortaya çıktığından itibaren Kıta Avrupa'sında Alman tarihçiler, atalarının barbar olmadığını, Roma medeniyetini yok etmediklerini aksine İmparatorluktan sonra dağılan ve yok olmaya başlayan medeniyeti yeniden toparladıklarını savunmak amacıyla iktisadi, hukuki ve siyasi tarih alanlarında yaptıkları çalışmalarla bu düşüncelerini kanıtlamaya çalıştılar. Buna karşılık Fransız tarihçiler başta olmak üzere, Roma medeniyetinin, İmparatorluk yıkıldıktan sonra da devam ettiğini, Germen istilaları sonucunda Roma medeniyetinin bazı kurumları bozulsada istila sonrası oluşturulan yapılanmanın temelini Roma kültürünün oluşturduğunu savunmuşlardır. Bu Romanist ve Germanist görüşlerden sadece biri doğrudur ya da her ikisi de yanlıştır diyemeyiz. Ancak şunu söyleyebiliriz ki; her iki görüşün de kanıt olarak kullandığı eserler aynıdır ve bu da onlara sınırlı bir bakış açısı sunmaktadır. Kendi düşüncelerini kanıtlamak doğrultusunda bazı kanıtları görmezden gelmişler ve hatta yok saymışlardır. Buna karşılık bu iki görüş ile birlikte onların göz ardı ettiği, Bede'nin Ecclesiastical History of the English People adlı eseri, Domesday Book ve daha birçok dönem eserlerini birlikte okuduğumuzda feodalizm öncesi dönemde meydana gelen kültürün salt bir ulusa ait olmadığını, Roma döneminde geri plana itilen yerel kültürlerle birlikte, Roma ve Germen kültürlerinin bir sentezi doğrultusunda oluştuğunu görmekteyiz. Bu yeni kültür, dışarıdan gelen tehditler doğrultusunda feodalizme doğru evrilmiştir. İngiltere'de de bu tartışmaların etkisi görülmektedir. Ancak onun kendine özgü tarihi gelişmeleri doğrultusunda oluşturduğu toprak sistemi manorun temelde Mark teorisiyle benzerlik gösterse de bazı yönleriyle ondan farklıdır. Örneğin İngiltere'de yerel yargı kurumları (shire, Hundred gibi) daha geniş yetkilere sahipti. Bu da Krallığı mutlak olarak değil parlamenter bir monarşinin temelleri üzerinde şekillenmesine yol açtı. Manorun kökeni olarak görülen Mark teorisindeki, Mark kelimesi Almancada "sınır" anlamında kullanılmaktadır. Daha sonra bu anlam genişleyerek sınırın içindeki mülkleri ve yerleşimleri de kapsayan bir tanım olarak kullanılmaya başlandı. Buradan yola çıkarak Manorun da lordun sahip olduğu tarlaları, bu tarlalarda çalışan işçileri, köylüleri kapsarken aynı zamanda da lordun mülkünün sınırını da belirten bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. Manoru oluşturan ekonomi, hukuki ve askeri olmak üzere üç önemli unsur bulunmaktadır. Bütün bunların üstünde dönemin sosyal ve siyasi yapısını görmekteyiz.

Kaynakça

- Arnold, M.(1865). Essay in Criticism. New York: A. L. Burt Company Publishers.
- Ashley, W. (1892). An Introduction to English Economic History and Theory. Vol, 2. London: Longmans&Co.
- Bloch, Marc. (1966). French Rural History. J. Sondheimer (trans.). Berkeley: University of California Press.
- Caesar, C. J. De Bello Gallico 50-58 B.C. T. De Quincey (trans.). Softcover classics.
- Collected Papers of Paul Vinogradoff. (1928). H. A. L. Fisher (ed.). vol. I. Oxford: Clarendon Press.
- Collingwood, F. B. A. and Myres, J. N. L.(1968). Roman Britain and the English Settlements. Oxford: Clarendon Press.
- Dopsch, A.(1937). The Economic and Social Foundations of European Civilization. London: K. Paul, Trench, Truber & Co.
- Earle, J. (1888). A Hand-Book to the Land Charters and Other Saxon Documents. Oxford: Clarendon Press.
- Eichhorn, K. F. (1843). Deutsche statts-und Rechtsseschichte. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- History of German Public and Private Law.
- Finberg, H. (edt.). (1972). The Agrarian History of England and Wales, A. D. 43- 1042. Cambridge: University Press.
- Flach, J. (1886-1917). Les Origines de l'ancienne France (4 vols.), Paris: L. Larose Et Forgel.
- Fustel de Coulanges, N. D. (1885). Recherches sur quelque problems d'histoire. M. Ashley (trans.). London: George Allen&Unwin.
- (1907). Historie des Institutions de la France.
- Gierke, O. (1968). Political Theories of the Middle Ages. F. W. Maitland (trans.). Cambridge: Cambridge University Press.
- (1868). Das Deutsche Genossenschaftsrecht.
- Glasson. (1887). Histoire du Droit et des Institutions de la France. Paris: Libraire Cotillon, F. Pichon, Successeur-Imprimeur Editeur.
- Glendinning, V. (1969). A Suppressed Cry: Life and Death of Quaker Daughter. London: Rourtledge & Kegan Paul.
- Gneist, R. (1882). English Verfassungsgeschichte.
- Gray, H. (1959). English Field Systems. Cambridge: Harvard University Press.
- Guerard, Par. M. B. (1844). Prolegomenes au polyptyque de l'abbe Irminon. Paris: A L'Imprimerie Royale.
- Guizot, F. (1870). A Popular History of France. Robt. Black (trans.). Vol. I. Boston: Dana Estes & Charles E. Laureat.
- (1823). Essais sur l'histoire de France. Paris: Charpentier.
- Heuber, Rudolf. (1918). The History of Germanic Private Law.
- Hildebrand, Richard. (1896). Recht und sitte auf den verschiedenen wirtschaftlichen Kulturstufen.
- Knapp, G. F. (1896). Die Grundherrschaft in Nordwestdeutschland. Leipzig.
- Ledge, H. C. (1905). Essay in Anglo-Saxon Law. Boston: Little, Brom and Company.
- Lobell, J. W. (1862). Gregor von Tours und seine Zeit. Leipzig: Brodhhaus.
- Maitland, F. (1897). Domesday Book and Beyond. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mietzen, A. (1868). Der Boden und die landwirtschaftlichen Verhältnisse des Preussischen Staates. Berlin: Verlag Moritz Diesterweg.

- Moser, J. (1919). *Osnabruchische Geschichte*. Berlin: in der Nicolaiden&Buchhandlung.
- Nasse, E. (1869). *Zur Geschichte der Mittelalterlichen Feldgemeinschaft in England*.
- Niebuhr, B. G. (1998). *Roman History*. By Wegele: *Geschichte der deutschen Historiographie*.
- Orwin, C. S. And C. S. (1967). *The Open Fields*. Oxford: Clarendon Press.
- Palgrave, F. (1832). *The Rise and Progress of the English Commonwealth; Anglo-Saxon Period*. Volume 1. London: John Murray, Albemarle Street.
- Pollock, F. (1883). *Land Laws*. London: Macmillan and Co.
- Raynouard, Par. M. (1829). *Historie du droit Municipal en France*. Paris: A. Sautetlet Et C, Libraires-Editeurs.
- Ross, D. (1883). *The Early History of Land-holding among the Germans*. Boston: Soule&Bugbee.
- Roth, P. R. (1856). *Geschichte des Beneficialwesens*. Erlangen: Verlag von J. J. Palm und Ernst Enke.
- Savigny, K. V. (1829). *The History of the Roman Law during the Middle Ages*. Edinburg: Printed For Adam Black.
- Sayles, G. O. (1956). *The Medieval Foundations of England*. London: Meuthen& Co. Scrutton, T. E. (1887). *Origin of Rights of Common*. *The Law Quarterly Review*.
- Seeböhm, F. (1883). *The English Village Community*. Port Washington, N. Y./London: Kennikat Press.
- Sohm, Rudolf (1871). *Die Altdeutsche Reichs-und Gerichtsverfassung*.
- Stenton, F. M. (1936-65). *Anglo-Saxon England, c. 550-1087*. vol. II. Oxford: Clarendon Press.
- Tacitus, C. (2016). *Germania*. M. Sarucan (çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Thierry, A. (1827). *Considerations sur l'histoire de France*. Paris: Just Tessier-Libraire Editeur.
- Vinogradoff, Paul. (1908). *English Society in the Eleventh Century*.
- (1892). *Villainage in England*. Oxford: At the Clarendon press.
- (1904). *The Growth of the Manor*. London: Swan Sonnenschein/Co., LIM.
- (1915). *Self-Government in Russia*. London: Constable&Co.
- (1893). *Folkland*.
- (1909). *Roman Law in Medieval Europe*.
- (1920). *Outlines of Historical Jurisprudence*.
- Viолет, P. (1886). *Precis de l'histoire du droit Français*. Paris: L. Larose Et Forgel.
- Waitz, G. (1844). *Deutsche Verfassungsgeschichte, vol. I*. Göttingen: Druck der Dicterichachen Univ.
- Wittich, W. (1896). *Die Grundherrschaft in Nordwestdeutschland*. Leipzig.